

Toruń, dnia 26.01.2026

Mateusz Skrzatek

502310

Instytut Archeologii UMK

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska pt. "Przestrzeń osadnicza na rubieży państwa wczesnopiastowskiego w świetle analiz geoinformacyjnych. Ziemia lubuska i ziemia chełmińska – studium porównawcze" koncentruje się na wieloaspektowej analizie przestrzennej i środowiskowej osadnictwa na północno-wschodnich (ziemia chełmińska) i zachodnich (ziemia lubuska) obszarach pogranicza wczesnego państwa Piastów. Celem pracy jest zrozumienie, w jaki sposób czynniki naturalne i społeczne wpływały na rozmieszczenie oraz organizację struktur osadniczych, co przyczyniło się do formowania się państwowości polskiej w okresie od VII do XIII wieku. Autor skupia się na określeniu schematów zasiedlenia ziemi chełmińskiej i lubuskiej, uwzględniając kontekst przyrodniczy i społeczny tych regionów jako rubieży wczesnego państwa polskiego. Ziemia chełmińska graniczyła z ziemiami Prusów, natomiast ziemia lubuska była położona w zachodniej strefie wpływów, co nadawało im strategiczne znaczenie i kształtowało specyficzne warunki rozwoju osadnictwa.

Metodologia badawcza opiera się na wykorzystaniu narzędzi geoinformacyjnych z zastosowaniem bazy danych. Kluczowym elementem były analizy Numerycznego Modelu Terenu (NMT), który pozwala na szczegółowe odwzorowanie topografii terenu i ułatwia klasyfikację lokalizacji osad. Ponadto, zastosowano analizy z użyciem danych geomorfologii, gleb i sieci hydrograficznej w celu identyfikacji obszarów sprzyjających osadnictwu oraz naturalnych barier. Analizy przestrzenne za pomocą systemów informacji geograficznej (GIS) umożliwiły porównanie rozmieszczenia osad i ich relacji z elementami środowiska. Zakres analizy obejmuje zarówno osady otwarte, jak i delimitowane naturalnie jak i antropogenicznie. Osadnictwo zostało sklasyfikowane w różnych skalach: pojedyncze osady, skupiska, strefy oraz całe regiony osadnicze. Badane są relacje osad z siecią hydrograficzną oraz typologią gleb, co pozwala na zrozumienie ich znaczenia. Praca wykazuje, że środowisko naturalne miało znaczący wpływ na procesy osadnicze oraz organizację struktur osadniczych. Graniczne położenie ziemi chełmińskiej i lubuskiej wymagało od osadników specyficznych form adaptacji, co stanowiło istotny element w rozwoju wczesnopiastowskiego państwa. Naturalne uwarunkowania, takie jak topografia, typologia gleb i sieć hydrograficzna, były kluczowe w wyborze lokalizacji osad oraz w kształtowaniu ich funkcji. Wyniki badań podkreślają, że osadnictwo na tych terenach nie było przypadkowe, lecz wynikało z przemyślanej strategii osadniczej, uwzględniającej zarówno potencjał środowiskowy, jak i konieczność tworzenia zaplecza osadniczego na rubieżach. Rozmieszczenie osad świadczy o istnieniu zorganizowanej struktury społecznej i politycznej, która potrafiła wykorzystać naturalne uwarunkowania środowiska. Interdyscyplinarne podejście, łączące archeologię i geoinformację umożliwiło autorowi całościowe spojrzenie na osadnictwo wczesnego średniowiecza. Wykorzystanie technologii geoinformacyjnych pozwoliło na analizę przestrzenną i lepsze zrozumienie relacji

między środowiskiem a strukturami osadniczymi. Metodologia ta może stanowić punkt wyjścia dla dalszych badań nad strukturami osadniczymi na pograniczu Polski w średniowieczu.

Rozprawa wnosi istotny wkład w badania nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem oraz w rozumienie, jak czynniki przyrodnicze i społeczne wpłynęły na kształtowanie się wczesnego państwa polskiego. Ukazuje, że rozwój osadnictwa na rubieżach był kluczowy dla formowania się granic i struktury państwowej. Rozprawa dostarcza cennych informacji na temat roli środowiska naturalnego i czynników społecznych w kształtowaniu się osadnictwa na pograniczu wczesnopiastowskiego państwa i stanowi ważny krok w kierunku pełniejszego zrozumienia procesów osadniczych, które ukształtowały wczesną państwowość polską.

.....